

Krikščiūnas Jurgis

*XIII ir XX vyriausybės žemės ūkio ministras
(1926 06 15–1926 12 17; 1939 03 28–1939 11 21)*

Gimė 1894 04 22 Ašmintos k., Prienų vlsč., Marijampolės apskr. Mato ir Agnės (buv. Česėkaitės, kilusios iš karališkųjų valstiečių) Krikščiūnų, pasiturinčių valstiečių daugiavaikėje šeimoje (Jurgis buvo šeštas vaikas). Lietuvis, krikštytas katalikas. Vedęs (vedybos įvyko 1923 m.). Žmona Ona Krikščiūnienė (buv. Petrauskaitė), g. 1895 04 29, baigiantis I p. k., gavo JAV lietuvių katalikų susivienijimo stipendiją ir 1918–1922 m. studijavo Fribūro (Freiburg) u-te Šveicarijoje, kuriame, baigusi Filosofijos f-to Istorijos ir pedagogikos skyrių, įgijo istoriko specialybę. 1929–1939 m. dėstė istoriją Kauno meno m-kloje; mirė Čikagoje 1965 06 21), sūnus Gytis (g. 1924 06 22), dukterys Donata (g. 1926 05 30) ir Julija (g. 1928 09 15). J. Krikščiūnas mirė 1947 03 24 Hamburge (Vokietija). Palaidotas Hamburgo (Vokietija) miesto kapinėse.

1902–1906 mokėsi pradžios m-kloje, 1906–1914 m. – g-joje Marijampolėje. 1914 m., baigęs g-jos kursą, išvažiavo studijuoti gamtos mokslų į Petrogrado (dab. Sankt Peterburgas, Rusija) u-to Matematikos-gamtos f-tą. Karo ir revoliucijos aplinkybės neleido pabaigti studijų.

Būdamas g-joje dalyvavo įvairiose idėjinėse moksleivių org-jose – aušrininkų (1912–1914 m. vadovavo aušrininkų kuopelei), blaivininkų ir kt. Petrograde aktyviai įsijungė į visuomeninę lietuvių veiklą: priklausė vietos lietuvių studentų d-jos valdybai, studentų liaudininkų kuopai, tuo pačiu ir Lietuvos socialistų liaudininkų partijai, pabėgėliams šelpti d-joje „Grūdas“ užėmė reikalų vedėjo pareigas. 1915 m. pradėjus leisti savaitraštį „Naujoji Lietuva“, J. Krikščiūnas tapo nuolatiniu laikraščio bendradarbiu ir redakcijos kolektyvo nariu.

Įsigalėjus Rusijoje bolševikams, 1918–1920 m. Lietuvoje dirbo Karo liginės Kauno raštinėje ir Spaudos (propagandos) biure.

1920 m. pr. išvyko studijuoti į Halės u-tą (Vokietija) ir, po ketverių metų baigęs studijas, įgijo agronomo specialybę. 1924 m. apgynęs daktaro disertaciją „Cukrinių runkelių auginimo Lietuvoje sąlygos, išaiškintos nuosavais bandymais“, įgijo agronomijos mokslų daktaro laipsnį.

1923 m. pradėjo eiti Šiaulių apskrities agronomo pareigas, dirbo Mokytojų s-joje dėstytoju. 1926 m. pavasarį pradėjo dirbti lektoriumi ŽŪA. 1929 m. rudenį paskirtas docentu, 1938–1944 m. ėjo ekstraordinarinio profesoriaus pareigas (išskyrus pirmąjį sovietmetį 1940–1941 m.).

Per visą nepriklausomybės laikotarpį aktyviai dalyvavo LVLS, kuri šalies politiniame gyvenime atsirado susijungus dviem partijoms – Lietuvos valstiečių s-gai ir Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijai. J. Krikš-

čiūnas kaip geras žemės ūkio specialistas, valstietis liaudininkas 1926 m. viduryje buvo pakviestas eiti žemės ūkio ir valstybės turtų ministro pareigas M. Sleževičiaus vadovaujamoje vyriausybėje. Jo kandidatūrą pasiūlė LVLS CK narys Antanas Sugintas ir tam pritarė partijos vadovybė. Manoma, kad J. Krikščionas buvo dėkingas už pasitikėjimą savo nuo studentų laikų geram pažįstamam A. Sugintui, tačiau jis pats, žmonai nepritariant (1926 m. gegužės pab. gimė dukra Donata), tuo metu nenorėjo užimti naujų pareigų. Po pakartotinių įkalbinėjimų J. Krikščionas vis dėlto ryžosi dirbti M. Sleževičiaus vadovaujamoje vyriausybėje. Tuometinis žemės ūkio ministras buvo jauniausias iš kitų ministrų – jam buvo 32 metai. 1926 12 įvykusiame LVLS visuotiniame kuopų atstovų suvažiavime aptardamas padėtį žemės ūkyje, žemės ūkio ministras pripažino, kad žemės ūkio srityje esą trys svarbiausi reikalai: miškų klausimas, žemės reforma (pasirašė „Žemės reformos įstatymui vykdyti instrukcijos pakeitimą“) ir žemės ūkio kultūros kėlimas. Būdamas ministru ir dirbęs sudėtingomis sąlygomis dėl šalyje vykusios ekonominės krizės, J. Krikščionas siekė, kad būtų naikinami stambūs dvarai, savininkams paliekant 80 ha žemės, kuriami vienkiemiai, žemės ūkiams suteikiamas ilgalaikis kreditas ir parama naujakuriams, savanoriai aprūpinami žeme, vykdomi melioracijos darbai, visi norintieji piliečiai savo reikmėms galėtų lygiomis sąlygomis įsigyti miško medžiagos, kad iš miškų ir apskritai žemės valdymo administracijos būtų atleisti susikompromitavę valdininkai, daugiau lėšų skiriama žemės ūkio darbininkų švietimui. Ministras J. Krikščionas išreiškė susirūpinimą dėl ŽŪA reformos, Žemės ūkio rūmų uždavinių įgyvendinimo, Žiemos žemės ūkio m-klų steigimo ir veiklos, siekta ūkininkus supažindinti su Vakarų Europos naujausiais pasiekimais agrarinėje srityje. Ministras žadėjo išleisti daugiau literatūros ūkininkams (pvz., pievų ir laukų tręšimas, gyvulių auginimas), daugiau dėmesio kreipti į pieninių, linų apdirbimo punktų, vaisių džiovyklų steigimą, laukų nusausinimą, ūkininkų ūkių kreditavimą. Dėl įvykusio valstybės perversmo žemės ūkio ministro kėdė ne savo noru jam teko palikti. 1926 12 17 įvykus valstybės perversmui (anksti ryte karininkai, įsiveržę į posėdžiavusį Lietuvos Seimą, davė įsakymą išsiskirstyti), J. Krikščionas ramiai susirinko savo popierius, išėjo iš posėdžių salės ir, nuėjęs į Ministro Pirmininko M. Sleževičiaus namus, jį informavo apie įvykius Seime. Prisibijodamas būti suimtas, žemės ūkio ministras nuvyko ne į savo namus, o į žmonos pusseserės rašytojos Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės namus ir ten ramiai permiegojo (namų šeimininkė, ryte kalbėdamasi su J. Krikščionu žmona Ona, negalėjo atsistebėti tokia ministro ramybe). Iš tiesų, apie pusę šešių ryte į J. Krikščionu namus atvyko kariškiai, tačiau ministro nesurado. Žemės ūkio ministras tą patį rytą pats prisistatė valdžios pareigūnams. Kitą dieną visi ministrai buvo paleisti.

Per pusę metų, jam dirbant ministru, Lietuvoje pastebimai išaugo pieno perdirbimo kooperatyvai, vykdytas žemės ūkio kooperatyvų tinklo plėtimas,

teiktos eksportui palaikyti premijos, daugiau dėmesio skirta kaimo gyventojų agrariniam švietimui, toliau buvo vykdoma žemės reforma. Tačiau daug darbų nespėta įgyvendinti. Likus iki valstybės perversmo dešimčiai dienų, tuometinis ministras, kalbėdamas apie žemės reformą, pripažino, jog „dabar yra neišparceliuoto ploto 230 000 ha. Iki šiol per metus buvę išparceliuojama apie 100 000 ha. Žemės reformą buvo manoma užbaigti per 2 metus, bet, įsigilinus į dalyką, pasirodo, per metus sunku yra po 115 000 ha išparceliuoti. Tai dabar suskirstyta 3 metams po 75 000 ha kasmet, žemės reforma bus užbaigta per 3-jus metus galutinai“. Kalbėdamas apie kaimų skirstymą į vienkiemius, J. Krikščiūnas nurodė: „Yra neišskirstytų 1 300 000 ha. Iki šiol kasmet buvo išskirstoma po 54 000 ha. Toliau tuo greitumu varant, darbus bus galima užbaigti tik po 24 metų. Tas nenormalu, nes ūkininkai negali gaminti produktų, tinkamų užsieniui. Dėl to tas darbas bus pagreitintas iki 120–130 tūkst. ha kasmet. O vėliau – 1928–29 metais iki 200 000 ha. Tam tikslui bus panaudoti turimi ir pritraukiant privačius matininkus, ir skirstymą galima bus pagreitinoti iki pustrėčio karto per metus, o užbaigti per kokius 8–10 metų.“ Dėl priverstinio pasitraukimo iš vyriausybės J. Krikščiūnui suplanuotų savo darbų nepavyko įgyvendinti.

Autoritarizmo laikotarpiu per visą 4-ąjį dešimtmetį, kiek leido sąlygos, gana aktyviai veikė LVLS susirinkimuose ir nuolat skaitydavo pranešimus žemės ūkio ir valstiečių reikalų pagerinimo klausimais. Kaip nurodo J. Audėnas, „Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungoje dr. J. Krikščiūnas visą laiką buvo „spiritus movens“ žemės ūkio klausimais“. Kaip puikus agrarinių reikalų specialistas ir vokiečių kalbos žinovas, jis buvo LVLS atstovas tarptautiniame agrarinių partijų biure (*International Agrarian Bureau*) Prahoje.

1927–1937 m. dirbo Žemės ūkio rūmų Žemės ūkio tyrimo įstaigos valdytoju. 1938 m. pr., prijungus Žemės ūkio tyrimo įstaigą prie Žemės ūkio ministerijos, perėjo dirbti į Žemės ūkio ministeriją ir buvo paskirtas tos tyrimo įstaigos direktoriumi. ŽŪA Dotnuvoje ėjo profesoriaus pareigas (1938), propagavo cukrinių runkelių ir linų auginimą šalyje, buvo ilgametis Lietuvos agronomų s-gos pirmininkas (1927–1939 m.) ir daugelio kooperatinių organizacijų valdymo organų narys, dalyvavo Lietuvos žurnalistų s-gos, Rotary klubo veikloje. Žemės ūkio ir kitais klausimais daug rašė periodiniuose leidiniuose (pvz., „Ūkininko patarėjas“, „Tautos ūkis“, „Lietuvos ūkininkas“, „Lietuvos žinios“), bendradarbiavo JAV išeivijos, užsienio šalių spaudoje. 1927–1939 m. redagavo periodinį leidinį „Žemės ūkis“. Yra išleidęs nemažai veikalų, daugelio vadovėlių, skirtų ūkininkams, autorius.

1939 m. pab. Vokietijai atplėšus nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą ir atsištatydinus V. Mirono vyriausybei, naujai suformuotoje gen. Jono Černiaus vyriausybėje J. Krikščiūnas buvo pakviestas dirbti žemės ūkio ministru. Nors oficialiai opozicinės partijos, tarp jų valstiečiai liaudininkai, dar 1936 m. pr. buvo uždraustos, toliau nelegaliai veikusi šios partijos vadovybė neprieštavo, kad jos narys J. Krikščiūnas sutiktų dirbti Vyriausybėje. Tačiau Prezidentas

A. Smetona į opozicijos ministrus, tarp jų į valstietį liaudininką J. Krikščioną, žiūrėjo kaip į savo srities specialistus, o ne kaip į opozicijos atstovus. Tuo tarpu J. Krikščionas, dirbdamas Vyriausybėje, nuolat besitardamas su valstiečių liaudininkų vadovybe, valdžios atžvilgiu laikėsi dviprasmiškai. Iš pradžių J. Krikščionas, kaip ir valstiečių liaudininkų vadovybė, optimistiškai vertino gen. J. Černiaus vyriausybės darbą. Pamažu sunkėjant darbo sąlygoms (pvz., 1939 06 18 lankydamasis Rokiškyje žemės ūkio ministras viešai pareiškė, jog naujoji vyriausybė dirba „labai sunkiose sąlygose“, nes pasikeitė Ministrų kabinetas, o Seimas ir Prezidentas pasiliko tie patys, „režimas nepasikeitė“), ministras viešai ragino remti J. Černiaus vyriausybę. Ministro J. Krikščiono pasisakymai iš esmės nesiskyrė nuo kitų, pirmiausia – nuo krikščionių demokratų ministrų kalbų. Antra vertus, J. Krikščionas, būdamas žemės ūkio ministras, laikėsi jį delegavusios valstiečių liaudininkų partijos nuostatos – pagilinti žemės ūkio reformą, savininkams palikti iki 50 hektarų žemės. Tuo tikslu J. Krikščionas paruošė žemės reformos pakeitimo projektą, pagal kurį nenusavinamos žemės norma paliekama 60 ha vietoj 150 ha. Tam kategoriškai prieštaravo A. Smetona, nuo nepriklausomybės gyvavimo pradžios būdamas stambiosios žemėvaldos ir ūkių šalininkas. Valstiečio liaudininko Andriaus Valucko teigimu, A. Smetona, kaip skundėsi tuometinis žemės ūkio ministras J. Krikščionas, pripažino tik savo nuomonę, mielai klausėsi savo monologinių pokalbių ir kišosi į tokius reikalus, apie kuriuos neturėjo pakankamai supratimo. Ministro J. Krikščiono ir Prezidento A. Smetonos pozicijų skirtumą sovietų tardytojams minėjo ir J. Pajaujis. Matyt, tai ir buvo svarbiausia priežastis, dėl ko A. Merkio vyriausybėje naujuoju žemės ūkio ministru iš valstiečių liaudininkų buvo pasirinktas ne J. Krikščionas, o kur kas mažesnę patirtį ir autoritetą turintis J. Audėnas, ir pačioje liaudininkų partijoje jo vaidmuo tikrai neprilygo J. Krikščionui. A. Smetona veikiausiai siekė turėti jaunesnį liaudininkų ministrą, kuris klusniai vykdytų jo nurodymus. Liaudininkų vadovybė, atsistatydinus gen. J. Černiaus vyriausybei, palankiai atsiliepė apie J. Krikščiono atliktą darbą: „Tai didelio masto valstybininkas, kurio išėjimas tenka apgailėstauti“. Nepraėjus nė mėnesiui nuo gen. J. Černiaus vyriausybės griūties, liaudininkų spaudoje negailėta pagyrų buvusiam žemės ūkio ministru, kad jo dėka buvo „gerai išspręstas linų klausimas“: žemės ūkio ministras pats tą klausimą ėmėsi spręsti taip, kad būtų naudingiausia Lietuvos žemės ūkiui ir linų augintojams valstiečiams. Turėtas omenyje ministro J. Krikščiono inicijuotas ir J. Černiaus vyriausybės vieningai priimtas linų tvarkymo projektas, kuris numatė, anot liaudininkų, „linų tvarkymą kooperatiniais pagrindais“, kad patys linų augintojai galėtų tiesiogiai toje org-joje dalyvauti, kaip dalyvavo pieno kooperacijoje. „Klausimo išbaigimu“ jau turėjo rūpintis naujasis žemės ūkio ministras J. Audėnas.

J. Krikščiono ministeriavimo laikotarpiu buvo įsteigta Žemės ūkio taryba, kurią sudarė mokslininkai, pagrindinių žemės ūkio org-jų vadovai ir kiti tos srities specialistai. Vadovaujant žemės ūkio ministru, taryba nagrinėda-

vo opius to metu agrarinius klausimus ir duodavo daug medžiagos tolesnei veiklai. Žemės ūkio ministras pasirašė nemažai juridinių aktų, tarp jų: „Privatinių skerdyklų ir mėsos priežiūros taksos pakeitimą“, „Miestų žemių tvarkymo įstatymui vykdyti taisykles“, „Valstybiniuose ir privatiuose vandenyse meškieroti taisykles“, „Laisvai samdomų eigulių draudimo kasai likviduoti ir vyr. eiguliams, eiguliams ir miško sargams šelpti fondo įstatymui vykdyti taisykles“, „Sėklinės medžiagos vidaus prekybos kontrolės taisykles“, „Melioracijos reikalams geležinkelių zonoje vykdytiniams darbams taisykles“ (pasirašė kartu su susisiekimo ministru), „Žemės ūkio Tarybos statutą“, „Žemės ūkio melioracijos pašalpoms bei paskoloms gražinti taisykles“ (kartu su finansų ministru), įsakymus, kuriais įvesta mėsos priežiūra konkrečiose šalies vietose.

Lietuvos okupacijos išvakarėse (1939–1940 m.), pirmuoju sovietmečiu (1940–1941 m.) ir Vokietijos okupacijos laikotarpiu (1941–1944 m.) vadovavo kooperatyvų s-gai „Linai“. Už žydaitės Idos Galantaitės išgelbėjimą Kaune nacių okupacijos metais Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus 1998 09 apdovanojo Jurgį ir Oną Krikščiūnus (po mirties) Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, 1944 m. valtimi mėgino per Baltijos jūrą pasitraukti į Švediją, tačiau vokiečių buvo sulaikytas. Gražintas į Rygą, iš kurios laivu nuvežtas į Vokietiją. Kurį laiką kalėjo Karaliaučiaus kalėjime. Parodžius neseniai išduotą vokiečių kvietimą atvykti į Berlyną tartis linų reikalu, buvo išleistas į laisvę. Parvyko į Lietuvą. Netrukus su šeima išvyko į Vakarus, kur pateko į Vokietijos valdomą Didžiosios Britanijos zoną. 1945–1946 m. – Lietuvos s-gos Vokietijoje pirmininkas, vadovavo Lietuvių tremtinių s-gai. 1946–1947 m. profesoriavo Baltijos u-te Hamburge. 1947 m. pavasarį užklupus ligai, šiame mieste mirė.

LVLS visuotinio kuopų atstovų suvažiavimo, įvykusio 1926 12 6–8 d., protokolas, *LMAVBR*. f. 199–41, l. 86–94; Audėnas J., „Jurgis Krikščiūnas – kooperatininkas“, *Sėja*, 1957, nr. 3, p. 11–12; „Prof. agr. dr. Jurgis Krikščiūnas“, *Sėja*, 1973, nr. 1–2, p. 42–44; „Naujosios Ministrų Tarybos nariai“, *XX amžius*, 1939 03 29, p. 2; „Prof. Stasio Dirmano pranešimas, minint a. a. Jurgio Krikščiūno mirties dešimtmetį 1957.III.24. Čikagoje“, *Sėja*, 1957, nr. 3, p. 8–10; „Trumpos ministrų biografijos“, *Lietuvos žinios*, 1926 04 24, p. 4; VŽ, Kaunas, 1926, 1939.

Motuzas A. J., *Knyga profesoriui Jurgiui Krikščiūnui atminti*, <http://mokslolietuva.lt/2014/12/knyga-profesoriui-jurgiui-kriksciunui-atminti/> [žr. 2015 01 20]; *Profesorius Jurgis Krikščiūnas: žemės ūkio mokslo ir praktikos darna* (sud. Algirdas Juozas Motuzas ir Mindaugas Strukčinskas), Kaunas, 2013; Tamošaitis M., „Valstiečiai liaudininkai Jono Černiaus ir Antano Merkio vyriausybių darbo laikotarpiu (1939 m. kovas–1940 m. birželis)“, *Istorija*, 2012, nr. 86, p. 37–52; Tamošaitis M., *Kazys Grinius ir jo bendražygiai Lietuvos politiniame gyvenime 1926–1940. Valstiečiai liaudininkai autoritarizmo laikotarpiu*, Vilnius, 2014.

Mindaugas Tamošaitis